

№ 24

15 თბილისი 1914 წ.

მიიღება ხელის მოწერა

წლიური ფასი

== 3 მან. ==

ქრთალ კვირეული საზოგადო. ეკონომ.

ფიური და სალიტერატურო შურნალი

წელიწადი მესამე

ცალკე ნომერი 5 კაპ.

რედაქცია ღიაა 9-3 საათ.

მისამართი: თბილისი, გაბაევსკიი პერ. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპუტისა: თბილისი კლდე.

- ს ა რ ჩ მ ვ ი:
1. კანწირული. - ირ. სონღულაშვილისა.
 2. ქართლ-კახეთის თავდასხსურობის კრებაზედ. - რ. გ-ესი.
 3. სოციალისტები და ხიზანთა სკიითი. - * * -სა.
 4. უკანასკნელი ამბები.
 5. ვ რ ე ს ა.
 6. წადკის ბერძნების გადასახლება. - Legatus-ისა.
 7. ცხინვალის სკოლის გამო.
 8. „გიორგი სჯაკე და მისი დრო“. - რ. გაბაშვილისა.

მიიღება ხელის მოწერა 1914 წ.

ქრთალ კვირეულ საზოგადო. ეკონომიურ

და სალიტერატურო შურნალ

„კლდე“-ზედ.

ფ ა ს ი:	1 წლით.	.	.	.	.	.	3 მან.
	6 თვით.	.	.	.	.	.	2 მან.
	3 თვით.	.	.	.	.	.	1 მან.

ცალკე ნომერი ყველგნ 5 კაპ.

გ ა ნ წ ი რ უ ლ ი

(ა. ი სარაჯიშვილის ხსოვნას)

მუხთალ ბედს მშვენიერი ასული შორს უღაბ-
ნოში გადაეგდო. აღამიანი არსადა სჩანდა. მიღა-
მოს ცხარე მზე თავს დასტრიალებდა და გახურე-
ბულ სხივებს ესროდა. არემარე მხეცთა სამეფოს
წარმოადგენდა; ქვემძრომთ ფუთფუთი გაჰქანდათ.
გულდათუთქული ასული ნაღვლიანად გამოიციქო-
ბოდა. გიშრის ნაწნავები ბროლ მკერდზე გადმოჰ-
ყროდა. საფრთხეს ელოდა, მხსნელი არა ჰყავდა;
ღვთისა და თავის ანაბარა იყო მიტოვებული. ხელთ
მრავალსიმიანი საკრავი ეპყრა. ქალმა დახედა საკ-
რავსა, ერთად-ერთს თავის დაცვის იარაღსა, და
ტრემლები ღაპა-ღუბით გადმოსცივდა.

— რაღა უნდა ვქნა!—გაფიქრა.— რა წყალში
ჩავარდე! ჩემ საკრავს თანდათან სიმები აწყდება, ხმა
უსუსტდება და მხეცთა და ქვემძრომთ ხროვა მიახ-
ლოვდება. აი რამდენიმე სიმი-ღა შერჩენია, ესენიც
რომ დააწყდეს, მთლად დავიღუპები.

მხეცთა ხროვამ ყმული ასტეხა, ქვემძრომნი
ასისინდნენ და მსხვერპლს მიაშურეს. ასული გა-

მოერკვა, ჩამოჰკრა უკანასკნელ სიმებს ხელი და
საკრავი ააქლერა. ხმებმა ნაკადივით იწყეს დენა.
ერთი მეორეს მისდევდა, ეწეოდა, უერთდებოდა და
ტკბილ ჰანგებად იფანტებოდა. მხეცნი შეჩერდნენ,
უნებურად უკან დაიხიეს, ქვემძრომნიც მიყუჩდნენ,
განიანდნენ. ტკბილმა ხმებმა მოაჯადოვა ყველანი.
ასული გამხნევედა და უფრო გაბედულად ააქლერა
საკრავი. შავი დიდრონი თვალები გაუბრწყინდა.
გატაკებულმა თავი მალლა ასწია, გადიქნია, თმები
უკან გადაყარა და ბროლის მკერდი გამოიჩინა. სი-
მების ხმებს ასულის ნაზი, ნარ-ნარი სიმღერა შე-
უერთდა და არემარეც ბანი მისცა. ასული იგო-
ნებდა წარსულს, დაკარგულს ბედნიერებას, იგო-
ნებდა მისთვის განწირულ მებრძოლ გმირებს, საი-
მედო დარაჯებს. აწმყო სრულიად გადაავიწყდა..

უცბად რაღამაც დაიქლრიალა და გულგასაგმი-
რი კვნესა გაისმა. ასული შეკრთა. წარსული გაჰ-
ქრა და სინამდვილემ თავი აგრძნობინა. ასულმა
დახედა საკრავს და მდულარება გადმოაბნია...

— კიდევ ერთი! კიდევ ერთი სიმი გაუწყდა
ჩემ საკრავსა!—წაილულლულა ელდა ნაკრავმა.

ი.რ. სონდულაშვილი.

ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობის კრებაზედ

ქ.-კ. თ.-აზნაურობის წრევანდელ კრებაზე აღ-
ძრული იყო რამდენიმე ფრიალ საყურადღებო საკით-
ხი, როემელთა ვადაწყვეტას და განხორციელებას
ფრიალ მნიშვნელოვანი შედეგები უნდა მოჰყვეს,
თუ წინა წლებში და წრეულ არჩეულნი პირნი მუ-
ყაითად მოეკიდებიან ნაკისრ მოვალეობას.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს „კახე-
თის რკინის გზის“ საკითხი, რომელზედაც ვრცელი
მოხსენება წაიკითხა დეპუტატთა საკრებულომ. კრე-
ბამ მიანდო ამ დიდი საქმის გაძღოლა დეპუტატთა
საკრებულოს და ხუთს ამორჩეულს პირს, რომელ-
თაც მიეცათ სათათბირო ხმა. ეს უკანასკნელი ზო-
მა მით უფრო საჭირო იყო გარკვეულად ყოფილი-
ყო აღნიშნული, რომ კრების უმრავლესობამ ჯერ
გადაწყვეტა მიცემა არჩეულ კომისიისათვის გადამ-
ქრელი ხმის უფლებისა, რითაც სრულიად უხერ-
ხულ მდგომარეობაში ჩააგდებდა დეპუტატთა საკრე-

ბულოს, როგორც ოფიციალურ ორგანოს და წარ-
მომადგენელს თავად-აზნაურობისას. ეს ზომა უფრო
გონიერი გამოდგა იმ შემთხვევის წყალობითაც, რომ
კომისიაში ამორჩეულნი აღმოჩნდნენ თითქმის
მთლად (გარდა ერთისა) სწორედ ისეთი პირები,
რომელნიც თავიდანვე წინააღმდეგნი იყვნენ კახე-
თის რკინის გზის გადასვლისა თავად-აზნაურობის
ხელში (ა. ყანჩელი, ი. ბარათაშვილი, პ. გედევან-
ნიშვილი და რ. ყაზბეგი.)

დეპუტატთა საკრებულო, იმედი უნდა ვიქო-
ნოთ, გამოსძებნის ყოველ სახსარს, მატერია-
ლურს და პიროვნულს, პერსონალურს, რომ ეს
დიდი სამეურნეო საქმე, რომელსაც დიდი მომავა-
ლი აქვს—ღირსეულად ჩაიბაროს და აწარმოვოს
კიდევ. არ უნდა დავივიწყოთ, რომ რკინის გზა
არა ჩვეულებრივი მეურნეობაა ჩვენთვის, მეტად
ცოცხალი საქმეა და იგი მოითხოვს თავიდანვე ჩვენს

გონებრივ და მოსაქმე ძალთა მობილიზაციას. არ იქნება გადავაქციოთ იგი ჩვეულებრივ ქართულ საქმედ, რომელიც, ერთხელ ჩამდგარი კალაპოტში, მოძრაობს ინერციის წყალობით და არა ცოცხალ მოქმედებით. მას დასჭირდება მრავალი შემოქმედებითი ძალა, რომელთა შემოკრება-შექმნაზედ დეპუტატთა საკრებულომ ამთავითვე უნდა იზრუნოს, რომ გზის ჩაბარების დროს არ დახედეს სრულიად მოუშნადებელი და იძულებული არ იყვეს მუშაკთა შემადგენლობით წაახდინოს საქმე. ნამეტნავად აქ უნდა აუხვიოთ გზა შენ-ჩემიანობა ნათესაობას და ღირსებით შევაფასოთ, გამოაკვლეული ღირსებით, ყველა დიდი და პატარა მომუშავე. თუ მარტივ გამგეობის გზას დავადექით, ჩვენის აზრით, საჭირო იქნება მმართველობაში მოვიწვიოთ გამოცდილი პირები, რისათვისაც არ უნდა მოვერიდნეთ დიდი ფასის გაღებასაც, რაც აგვინაზღაურდება სარკინისგზო მეურნეობის კარგად დაყენებით.

იმედივ იქონიოთ, რომ ისეთის დავიდარაბით შეძენილ უფლებას რკინის გზის პატრონობისას და იმდენი მატერიალური მსხვერპლის შემდგომ — დეპუტატთა საკრებულო არ გალახავს მას მეურნეობის სირთულეთი და ისე გამოიყენებს, როგორც დახარჯულ ძალას შეეფერება.

უნდა გვახსოვდეს ისიც, რომ რკინის გზის მეურნეობა, რომელშიაც კერძოდ დაინტერესებულია თავად-აზნაურობა, გადახლართულია ათასგვარ საზოგადო ეკონომიურ-კულტურულ საკითხთან, რომელზედაც საზრიანი გავლენა უნდა იქონიოს.

—

მეორე მნიშვნელოვანი საკითხი იყო — პროექტი საადგილ-მამულო კომისიისა. მკითხველს ეცოდინება, რომ უკანასკნელს 3 წელიწადს საადგილ-მამულო კომისია იძულებული იყო თითქმის უმოქმედოთ ყოფილიყო, იმ პარტიული ბრძოლის ზეგავლენით, რომელიც თავად-აზნაურობის კრებებზედ იწვევდა არა პრინციპიალურს უკუგდებას კომისიისას, არამედ პირადი ანგარიშების გასასწორებელ ასპარეზებად ხდიდა.

საადგილ-მამულო კომისიის დამცველნი ტყუილად სცდილობდნენ დაერწმუნებინათ მოწინააღმდეგენი, რომ ეხლანდელ დროს, როცა მიწა ათას დესეტინობით იყიდება და მყიდველი კლიენტურა კი ადგილობრივ მკვიდრთ არ ეკუთვნის; როცა ჩვენი გლეხობა კულტურულ მეურნეობისათვის სრულიად მზად არ არის; როცა ათასი საადგილ-მამულო საკითხი მოუწესრიგებელი

და გადაუჭრელი რჩება მარტო იმის გამო, რომ გამძლოლი არავინა ჰყავს, არა გვაქვს ორგანიზაცია, რომელმაც იტვირთოს ყველა ეს საქმე, — ტყუილად იწუხებდნენ თავს ბრძოლით, რომ აუცილებლად საჭიროა ისეთი მკათიოდ ჩამოყალიბებული ორგანო, რომელიც ყოველ წუთს მზად იქნება მოაწესრიგოს საქმე და საკითხი მიწის მცირედი ნაჭრებისა მინც.

ამისათვის საჭირო თანხაცა აქვს თავად-აზნაურობას, საგანგებოდ გადაღებული, რომელიც აქამდის უსარგებლოდ იხარჯებოდა საქველმოქმედო საქმეებზედ, თუმცა დანიშნულება და სახელი „სამეურნეო“ ჰქონდა და ხასიათიც იმ გვარი, რომ იგი უნდა უბრუნდებოდეს თავად-აზნაურობას და ძირითად თანხას ეკეცებოდეს.

მოწინააღმდეგეთა ლაშქარი ცოტ-ცოტა დნებოდა სამი წლის განმავლობაში და წრეულს, როცა პარტიული ჟინი დამცხრალია, როცა თვით მარშალმა აღნუსხა ის მრავალმხრივი მოვალეობა და საქმე, რომელიც ყოველ წლივ ურთულდება დეპუტატთა საკრებულოს, აღნუსხა ის თანხები თავად-აზნაურობისა, რომელთაც შესაფერი პატრონობა და მოხმარება სჭირათ, — კრებამ, ზოგიერთი სამუდამოდ დაბნელებულ პირთა გარეშე — ერთხმად მიიღო პროექტი, რომლის განსახორციელებლად ამორჩეულიც იყო ბოლოს, უკვე პროექტის მიხედვით — ხუთი პირი.

ბრძოლა საადგილ-მამულო კომისიის არსებობისათვის დასრულებულად უნდა ჩაითვალოს და დღეის იქით თვით კომისიაზედ იქნება დამოკიდებული მისი ნაყოფიერი მოქმედება. უნდა ვიფიქროთ, რომ ის ახალი ძალები, რომელთაც შეავსეს კომისია და რომელთაგანს ზოგს უკვე იცნობს ქართველი საზოგადოება, როგორც ენერჯის მექონ მუშაკთ, ამ ახალ დაწესებულებას სიცოცხლეს ჩაჰბერავენ და არ გაჰყინავენ ჩვეულებრივ ქართულ წერტილზედ. თანხა დიდი ექნებათ ხელში, საქმე უფრო დიდი და საპასუხისმგებლო და გულწრფელად უსურვებთ ღირსეულად შესრულებინოთ მოვალეობა.

—

მესამე არა ნაკლებ მნიშვნელოვანი საკითხი შეეხებოდა სათავად-აზნაურო სკოლას, რომელზედაც წარსულ ნომრებში ვრცელად გვქონდა ლაპარაკი. ყველასათვის თვალში საჩხერი გახდა ის ამბავი, რომ ჩვენი სკოლა ცუდ მდგომარეობაშია, როგორც მატერიალურად (ე. ი. შენობის ვალის სი-

დიდით) ისე სავდგოგო და საადმინისტრაციო მხრით. ბ-ნ ღირეკტორის ორიოდ მეგობარს გარდა, თითქმის აღარავინა მალავს, რომ „სკოლის საქმე ცუდათ არის“ და საქირთა რაიმე ძირითადი ზომების მიღება. თავად-აზნაურობის კრებაზედ მართო დ. ჯორჯაძემ-ლა გაბედა იმის თქმა, რომ სკოლაში ყველაფერი რიგზეა და ეს ხომ სწორედ ის ჯორჯაძეა, რომელიც არ დაერიდა თვით სკოლის კრებებზედ—სიცრუესაც, როგორც უკვე იცის ჩვენმა მკითხველმა.

სკოლის ამგვარმა მდკომარეობამ სამი მიმართულება შექმნა კრებაზედ. ერთი ამტკიცებდა, რომ სკოლასა სკირთა აპეკა ცენზოსან თავად-აზნაურობის სახით, რომელსაც დაუნიშნავს დეპუტატთა საკრებულო და ამასთანავე მოითხოვდა თუბით მიცემას სუფსიდიისას, სანამ არ მოგვარდება ყველა საქმეებო. ამ უსაფუძვლო აზრს ზედ ურთავდნენ უფრო უაზრო მოთხოვნისა, რომ შეზღუდული იყვეს შეგირდების მიღება თბილისის გუბერნიის საზღვრებით. ამის წინააღმდეგ გამოითქვა ის აზრი, რომ სკოლას სკირთა დროებითი პატრონი, რადგან ეხლანდელი მისი ხელმძღვანელი სრულს კატრობამდის მივიდნენ, როგორც გამოირკვა წარსული და წრევანდელი წლის სასკოლო კრებებზედ. პატრონობა კი უნდა გაუწიოს იმან, ვინც ასაზრდოვებს მას, ე. ი. თავად აზნაურობამ.

ეს აზრი გამოსთქვა, დ. ვაჩნაძემ, რომელმაც დაუმატა სხვათაშორის რომ გუბერნიის ფარგლებით შეზღუდვა სასკოლო საქმის პოლიტიკური სიბეცე იქნებოდა, რადგან აქ, საქართველოს ცენტრში უნდა დაეწაფოს ყოველი კუთხის შვილი, სწავლას, რომ მომავალ თაობაში განმტკიცდეს საერთო სამშობლოს სული; მხოლოდ უკანასკნელისათვის სკოლა უნდა იყოს დაყენებული ეროვნულ ნიადაგზედ და სწავლის საქმე განწმენდილი იმ პირობათა და პირთა ზეგავლენისაგან, რომელთაც მიგვიყვანს დღევანდელ კრიზისამდე.

მესამე მიმართულება მოითხოვდა საკითხის შეწყვეტას, რადგან ეს საკითხი უნდა გადასწყდეს სასკოლო კრებებზედ და არა თავად-აზნაურობისაზედ. უკანასკნელის მომხრენი იყვნენ (დ. გურამი-შვილის გარდა) სწორედ ისეთი პირები, რომელნიც მუდამ გაიძახიან: **თავად-აზნაურობის და სასკოლო კრება ერთი და იგივე პირებისაგან შესდგებაო**; მაგრამ მაინც ამავე პირებს კომპეტენტოვანად აღიარებენ სასკოლო კრებაზედ და თავად-აზნაურობის კრებაზედ კი ვითომ ისინი... „არ იცნობენ საქქეს“.

საქმის გაცნობას არავინ შეეცადა კარგის მხრით, რადგან უკანასკნელი ძნელად სავოენელია. თვით პედაგოგიური საბჭოს და გამგე კომიტეტის წევრნიც კი სდუმდნენ კრებაზედ და თავს ვერა მართლულობდნენ. იმასაც კი ამბობენ (არ ვიცით რამდენად მართალია, მაგრამ ჰგავს კია), რომ ბ-ნი ღირეკტორი სკოლისა ამ დროს კლუბში იყო და ბანქოს თამაშობდა. მივანდოთ გიმნაზიის ღირეკტორს ბანქოს თამაში და გადავიდეთ იმაზედ, რომ თავად-აზნაურობამ წინააღმდეგ არჩეულ კომისიას დაავალა დროებით მიეპატრონოს სკოლას, ვიდრე საქმე ნორმალურ კალაპოტში ჩადგებოდეს.

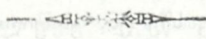
ამ კომისიაში, სხვათაშორის შედის მარშალი, რომელიც ამავე დროს ამორჩეულია გამგე კომიტეტის თავმჯდომარედ, რაც შეიძლება გარანტიად ჩათვალოს სასკოლო საქმეებისათვის, თუ საქმე პირდაპირობა გამოიჩინა და საქირთა ზოგადი ზომები მიიღო, რომ ორი-სამი წლის განმავლობაში საქმე გამოსწორდეს სრულიად: დიდი საფრთხე კი მოელის, როგორც წინადაც ვწერდით, რომ სკოლის აუარებელმა წვრილობებმა არ ჩაითრიონ ის ადამიანი, რომელსაც ისედაც ბევრი დიდი და საპასუხისმგებლო საქმე ახვევია.

შემდეგი საკითხები იყო: ა) სანადგო ფულის შეკრება საზოგადო საქმისათვის, რომელსაც მარშალმა წაუძღვარა მშვენიერი მოხსენება (უკვე დაბეჭდილი გაზეთებში) და რომელიც ერთხმად იყო მიღებული. ბ) სყიდვა და შექმნა მიწებისა თბილისისა და თბილისის გარედ, რაც მიღებული იყო ისე, როგორც დეპუტატთა საკრებულომ წარმოადგინა, —იმ გამოჩინებისით, რომ კრებამ არ დართო ნება წყნეთის ქუჩაზედ შექმნილ მიწაზედ შენობის აგებისა. გ) ფრიად საინტერესო ცდა: ათი წლის განმავლობაში დანახარჯი ფულის სტატისტიკის შედგენა. ეს სტატისტიკური ცნობები მეტად საინტერესო იქნებიან მომავალში ფულის განაწილების გასათვალისწინებლად.

საკითხთა დასრულების შემდეგ, განხილული იყო ხარჯთაღრიცხვა, რომელიც უცვლელად იყო მიღებული და გამოითქვა მხოლოდ სურვილი, რომ დრამატიულ საზოგადოებას მიემართოს სამასი თუმანი, რასაც ჩვენ არ თანაუგრძობთ და სამასი თუმანიც საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებას ფრესკების შესაძენად, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა ეძლევა ჩვენის ისტორიული

კულტურის შესანახად და რაც განძადა რჩება ერთსა და არა იხარჯება ქველმოქმედებაზედ. თავდაზნაურობა საბოლოოდ ამ ახალ გზას უნდა დადგეს ყველა სფეროში და ხელი შეუწყოს რეალური პირობების შექმნას ცხოვრების განვითარებისათვის. იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ თავდაზნაურობა გამონახავს სახსარს უფრო ამ სიმპატიურ საქმისათვის, ვიდრე სხვა რომელიმე საქველმოქმედო დაწესებულებისათვის. მით უფრო, რომ ეროვნული მუზეუმის საძირკველი დღეს მეცნიერულის სიწმინდით ჩაიყარა და სანუგეშო მომავალიცა აქვს იმისთანა მუყაითი და ერთგული მუშაკის ხელში, როგორიც არის ბ-ნი თაყაიშვილი.

რ. გ

სოციალისტები და სიზანთა საკითხი

„Бѣда колы пироги начнетъ печи сапожникъ“

საქართველოსათვის ყველაფერი უკულმა ტრიალებს და როგორც შინაურობაში, მაგ. სემინარიელი არქიტექტორობას ჩემულობს, ვეჭილი ფინანსისტობას, ან ინჟინერი — ჰელაგოგობას; სოციალურ საკითხებში ბრწყინვალე თავადი სოციალისტობას, გასუქებული ბურჟუა პროლეტარიატის დამცველად გამოდის და ღიპიანი მედუქნე — სოციალ-დემოკრატად, ისე პოლიტიკურ, ეროვნულ საკითხების გადასაწყვეტად გამოდიან ყველა ჯურის სოციალისტები, რომელთაც ეროვნებისა არა ესმით რა.

ადგილობრივმა ბიუროკრატამ შეიმუშავა პოლიტიკური პროექტი კანონისა ხიზანთა შესახებ; შეთხზა ისეთი უცნაური რამ, რაც მთელ რუსეთში არასოდეს არ მომხდარა, — მარტო იმიტომ რომ ისედაც ეტნოგრაფიულად აქრელებულ კავკასიაში კიდევ ერთი ზედმეტი ელემენტი შეეკმნა. ამისათვის არ მოერიდა, არც საზოგადო კანონმდებლობითი წესის დარღვევას, არც იურიდიულ ნორმებს, არც თავდაზნაურობის ინტერესთა დარღვევას და ყველა ღონე იხმარა კანონის სახე მიეცა უკანონობისათვის; და, რაც ყველაზედ უფრო საკვირველია, საუკეთესო დამცველები ამ ბიუროკრატულ შემეცნებისა, აღმოჩნდნენ უკიდურე-

სი მემარცხენე ჯგუფები: სოციალ-დემოკრატია და სოციალისტ-ფედერალისტები. ასეთი თანხმობა ინტერესებისა სრულიად ექვსაც არა ჰბადებს სოციალისტების აზროვნებაში და როგორც მთავრობა ემყარება ამ შემთხვევაში დემოკრატის აზრს, ისე გულუბრყვილო დემოკრატია მხარს უჭერს ამ ანტი-დემოკრატულ კანონ-პროექტს.

ერთა უთანხმოება და შეხლა-შემოხლა ყველა დემოკრატისაგანაა გამოძლი და ჩვენი სოციალისტური დემოკრატიაც მუდამ ამას გაიძახის, მაგრამ როდესაც ბიუროკრატია არა კმაყოფილდება კავკასიაში არსებულ ეროვნებათა სიმრავლით და ხელოვნურადა ჰქმნის და აძლიერებს კიდევ ერთ ელემენტს, რომ მეტი მასალა იქონიოს ერთა უშლილ-სათვის, განყენებულ აზროვნებით დაბრმავებული ჩვენი დემოკრატია, ამ რეაქციონულ ხრიკებს უჭერს მხარსა. განა იგივე აგენტები ბიუროკრატისა არა სკდილობდნენ შეეკმნათ „მეგრული ეროვნება“ და სხ., რომ უფრო ადვილად დავექსაქსენით, განა იმათვე არ გაამწვავეს ისედაც მწვავე მდგომარეობა სომეხ-თათართა შორის, განა იმავე ბიუროკრატისაგან არ წარმოსდგება ყველა სხვა ხიფათი, რომ დღეს ასე გულუბრყვილოდა სჯერათ სოციალისტებს, რომ ბიუროკრატია სკდილობს ვითომ ბატონ-ყმური ნაშთების მოსპობას? ან როდის, ან რით შეუწყუბებია ბატონ-ყმობის ნაშთებს ჩვენი მთავრობა, როდის და სად სხვა დროს ასე გამოუდგია თავი დემოკრატულ ნაწილისათვის, რომ დღეს ყველა ჯურის სოციალისტები მხარში უდგებიან ბიუროკრატის კიდევ ერთს ხრიკს?

ჩვენ კიდევ გვესმის, როდესაც ბ-ნი ჩხეიძე მხარს უჭერს და აჩქარებს კიდევ ხიზანთა კანონ-პროექტს, რადგან იგი ეკუთვნის ანტიეროვნულს, ანუ უკეთ, ეროვნულ ინდეფერენტობით ავადმყოფ პარტიას, მაგრამ ჩვენ არ გვესმის სრულიად სოც.-ფედერალისტების ყალბი პოზიცია იმ საკითხში, საცა სოციალისტური და ეროვნული პრინციპი ერთმანეთს ეწინააღმდეგებიან. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ ერთხელ ის წინააღმდეგობა, რომ არჩილ ჯორჯაძე ამ საკითხს ეროვნულის თვალსაზრისით სწყვეტდა და ახალი ფორმაციის ფედერალისტები, ე. ი. მისი ჩამომავალნი — სოციალისტური თვალსაზრისით და აღარ დაუბრუნდებოთ ამას; მაგრამ ჩვენ გვაკვირვებს ის გარემოება, რომ ბატონი გელოვანი, რომელიც პირველში ხიზანთა კანონ-პროექტს უარჰყოფდა და შემდეგ, როცა თბილისიდან უბრძანეს, მისი მოსარჩლე გახდა, დღეს თავ-

გამოდებით უჭერს მხარს ჩხეიძესა და სხვა სოციალისტებს ამ საკითხის აჩქარებაში. იქნება გელოვანსაც, როგორც საზოგადოთ ს.-ფედერალისტებს— მუდამ ეშინია სოციალ-დემოკრატების აზრისა? რასაკვირველია ასეც უნდა იყოს... ნამეტნავად იმ მოურეცხავი სირცხვილის შემდეგ, რაც სოც.-დემ. აქამა უბუთელ გლეხების მოტყუებისათვის.

ჩვენის აზრით, დებუტატ გელოვანს ეხლა მაინც უნდა შეეკავებინა თავი და კომისიაში ჩუმიდა ყოფილიყო, რადგან ამისათვის ბევრი საპატიო მიზეზი ჰქონდა: ჯერ ერთი სრულიად არ იცნობს ხიზანთა საკითხს და ხიზანთა მდგომარეობას და მანუდ ლაპარაკი მარტო პარტიის ბრძანებით—ვერაფერი გულწრფელობაა; მეორეც, ჩხეიძესთან ერთად საკითხის გადაწყვეტა იმ დროს სწორედ, როცა უკანასკნელის პარტიის ბრალდება გაუბათილებელია, ცოტა არ იყოს—მოპირდაპირეს ლაქუსსა ჰგავს და მესამეც, თუ კი საზოგადოთ ვისთვისმე ეროვნული თვალსაზრისი სავალდებულოა, იგი სავალდებულოა იმ პარტიის წარმომადგენლისათვის, რომელიც ყოველ დღე გულში ხელს იცემს და იძახის: ეროვნული ინტერესების დამცველი პარტია ერთად-ერთი მე ვარო.

მაგრამ რა მოვთხოვოთ იმ „ეროვნულ“ პარტიას, რომელიც „ხუთი დირექტორისაგან“ შესდგება და მთელი ერის სახელით კი ჰგზავნის სახელმწიფო სათათბიროში ერთ შანტაჟისტს—საქართველოს ინტერესების დასაცავად, ან რა მოვთხოვება იმ „ეროვნულ“ პარტიის წარმომადგენელს, რომელიც ეროვნულ საკითხის გადაწყვეტაში მხარს უჭერს ბიუროკრატის და „ერის მოღალატე პარტიის“ (როგორც თვითონ ეძახიან) წარმომადგენელს?

* *

მაისში დაიწყო მოქმედება, ორი წლის განმავლობაში 200000 მდე ბალანსის აწევა ფრიად საგულისხმო საქმეა. ჩვენის მხრით უსურვებთ წარმატებას და კეთილ მიმდინარეობას საქმეებისას.

—

ქართველ ქალთა ამხანაგობის კრა-კერვის სკოლა, რომელსაც სხვათა შორის თავად-აზნაურობა აძლევს 600 მანეთს დახმარებას,—წრეულს გაათავა 39 შეგირდმა. სახელოსნო საბჭოს მოურავმა და ექსპერტებმა, რომელნიც დაესწრებიან ხოლმე გამოცდებს და ხელს აწერენ სკოლის ატესტატებს, ერთხმად მოიწონეს შეგირდების კარგი მომზადება, რაც გამოიხატა უმაღლეს ნიშნებით: ხუთეხით და ხუთი ჯვრით.

—

„როგორც სწერენ, ყოფილი თანამემწე მეფის მოადგილისა სენატორი ვატაცი, მოწვეულია ლიანოზოვისაგან ნავთის ქარხნების მოურავად—65,000 მანეთად წელიწადში“. („მშაკ“ № 126)

—

დღეს, დილის 10 საათზე, ქართულ გიმნაზიის შენობაში მოხდება საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების წევრთა

წ ლ ი უ რ ი კ რ ე ბ ა

საგანი კრებისა: 1) საზოგადოების მოქმედების წლიური ანგარიში, 2) შემოსავალ-გასავალის ანგარიში, 3) სარევიზიო კომისიის აქტი და 4) საერაულდო ხარჯთ-აღრიცხვა.

ამის გარდა, კრებაზე ბ-ნი ე. თაყაიშვილი წაიკითხავს მოხსენებას თავის მოგზაურობის თაობაზე სამეგრელოში და აირჩევენ ახალ წევრებს. იქნება აგრედვე სურათების გამოფენა სხვა და სხვა არქეოლოგიურ ნაშთებისა.

კრებას გარემეებსაც შეუძლიანთ დაესწონ.

უკანასკნელი ამბები

რედაქციამ მიიღო ანგარიში პირველ ღვინობისთვის 1914 წ. „სიღნაღის საურთიერთო ნდობის საზოგადოებისა“. საზოგადოების ბალანსი გამოიხატა 195,206 მან. 14 კ. შარშან ამ დროს, თუ არა ვცდებით, იყო 100000-ზე ცოტა ნაკლები, ასე რომ ერთი ორად უმატნია ბალანსს. თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ ამ ბანკმა მარტო 1912 წლის

ჰ რ ე ს ა

სოციალ-დემოკრატულ ახალ „ტალღაში“ ახალი შედეგია სტილისა და აზროვნებისა, რომლითაც ჰკვებავენ მუშებს, რადგან უკანასკნელი, მათის ფიქრით, ყველაფერს წაიკითხავს:

„მუშათა კლასი და ნაციონალისტური ბანაკი პეტერბურგის მუშებმა ამას წინად ბოიკოტი

გამოუცხადეს სახალხო უნივერსიტეტს, სადაც თავმოყრილია რუსეთის მეცნიერების ცნობილი წარმომადგენლები.

მერე ნუ თუ მუშათა კლასი მეცნიერების წინააღმდეგ ამხედრდა?

სრულიადაც არა. მეცნიერების ყოველი გამარჯვება მუშათა კლასის გამარჯვებაა.

ვთქვათ ჰაეროპლანი გამოიგონეს, ეს ძველი წყობილების დანგრევას აჩქარებს. ახალი ბუნებრივი ძალა აღმოაჩინეს. ეს ახალი წყობილების მოახლოვებას ხელს უწყობს. ამიტომ არის მუშათა კლასი თავგამოდებით იცავს მეცნიერების თავისუფლებას და ეს იმ დროს, როცა ბურჟუაზიული მეცნიერება ქვეშარიტებას გადუღდა და იმის ძიებაშია, როგორ დაიცვა არსებული წყობილება ახალ ძალთა თავდასხმისაგან.

ამისდა მიუხედავად პეტერბურგის მუშები სახალხო უნივერსიტეტს არ დაერიდნენ და მას ბოიკოტი გამოუცხადეს, ვინაიდან უკანასკნელის მესვეურებმა აღარ ისურვეს ლექციების არჩევა და შინაარსის მოკლე აღწერა მუშათა ორგანიზაციებისათვის მიენდოთ.

ამის შემდეგ ვის უნდა გაკვირებოდა ქუთათურ მუშათა ნაბიჯი?

იმათ ბოიკოტი გამოუცხადეს წვრილფეხა რენეგატებს. განა ისინი ვიწრო პარტიული თვალსაზრისით ხელმძღვანელობდნენ?"

და სხვა ამისთანა აბლაუბდა. საწყალი მუშები, ასეთი მეთაურები ჰკვებავენ მათს გონებას, ასეთი „მეთაურები“ („ტალა“ 3): პეტერბურლის მუშები, ბოიკოტი, მეცნიერები, ჰაეროპლანი, ბურჟუაზიული მეცნიერება და ქუთათური მუშები...

„ვსთქვათ, ჰაეროპლანი გამოიგონეს, ეს ძველი წყობილების დანგრევას აჩქარებს. ახალი ბუნებრივი (?) ძალა აღმოაჩინეს. ეს ახალი წყობილების მოახლოვებას ხელს უწყობს—კაცს ეგონება „შემოღობის“ მეორე აქტზედ არის და მათი ლაპარაკი ესმის... ესეთი ხალხი ხელმძღვანელობს ჩვენს „პროლეტარიატს და მიჰყავს საერთაშორისო იდეოლოგიასაქენ“, მართლაც რომ **საით მივდივართ?** „ჰაეროპლანი ძველი წყობილების დანგრევას აჩქარებს“... ნეტა ისეთი რამ მიინც გამოიგონოს მეცნიერებამ—ჩვენებური დასვლების ქუაზზედ მოყვანის დაჩქარებაც შეეძლოს.

წალკის ბერძნების გადასახლება და იქაურ ქართველთა მდგომარეობა

წალკა მდებარეობს ბორჩალოს მაზრაში, თრიალეთის მიდამოებში, მდ. ქციის და სრამის სთავებთან.

საზოგადოთ წალკაზედ უფრო სთავუ და სძოვრებია, ერთი ბუჩქი, ერთი ძირი ხე არ მოიპოვება. მისდევენ საქონლის მოშენებას და ხვნა-თესვას. მოჭკვუთ ზური, ქერი, კარტოფილი და სული. აქეთ საზოგადოთ ხიანდაგი უფრო ეკვლავს შავი მიწას.

ხმარობენ ქართულ გუთანს, რვა უღელი უბიათ, ერთ დღიურ სახნავში სთესვენ შვიდ ფუთს და იძლევა ორთაშუა რიცხვით 50 ფუთ ჭირასსულს.

ერთი დესეტინა სთავუ იძლევა—100 ფუთ თივას.

მისდევენ მერქობას, აქაური მცხოვრებნი ეიდულობენ მეცხვარეებისაგან რძეს, აგროვებენ და აკეთებენ თუშის უველს.

საბუდახსას ადგილშია ეველის ქარხნა და ეკუთვნის გერმანელს, იაკუბლოს ქარხანაშიაც ეველს აკეთებენ და რუსს ეკუთვნის, ახალიკის და კირაჯის ქარხნები კი ეკუთვნის ურებს და ხდიან ეროს.

წალკის მცხოვრებლებს შეადგენენ: უმეტესი ბერძნები, თათრები და სომხები, ქართველები კი ორ სოფელს გარდა, რესას და კლდისში,—სხვაგან არსდაც მცხოვრებენ.

თათრების სოფლები შემდეგია: არჯევან—სარავან, თევსი, ჩოლიანი, გიო-დაკლარ და მინა-საქანდ.

სომხის სოფლებს შეადგენენ: ა) აშკალის საზოგადოება ტაშ-ბაშ, აშკალა, დარაქო, ეაშურ, ჯინიას, დაბაღ-ხარაბა და ბ) ნარდევანის საზოგადოება: ნარდევან, აიაზმან, კუში, ორნაშედ და კიზილ-კილის.

ბერძნების სოფლებს შეადგენენ და მათი მამულის რაოდენობაც შემდეგია:

ქიუმბუთი—	150	კომლი	—	1500	დეს.
თაქ-კილის—	98	„	—	1000	„
სანტა—	70	„	—	950	„
კარაკომ—	60	„	—	1100	„
სანდო—	15	„	თ-დ	ციციშვილის მამუ- ლი უჭირავთ.	
ოლასნკ—	100	კ.	—	1200	დეს.
იმერა—	75	„	—	500	„
ხარაბა ენიკვი—	85	„	—	700	„
კუნი-უალა—	150	„	—	1200	„
ბეშტაშენი—	270	„	—	2300	„
ბაშკევი—	170	„	—	1700	„
წინ-წყარო—	120	„	—	1100	„
რეხა—	150	„	(170	დეს. ციცი გარ- და) და +	1200 დ.
აფრანლო—	200	კ.	—	2500	დეს.
ედიკლის—	170	„	—	1800	„
ხადიკი—	45	„	—	500	„
სანაშერი—	90	„	—	800	„
ბარმაქსიზი—	200	„	—	2700	„
ახალიკი	51	„	—	800	„
			(ბარათ. მამულ.)		
შიზიაკი—	82	კ.	—	600	დეს.
კირაკი—	97	„	—	800	„
ბაბურთი—	30	„	—	500	„
დიდი-ელიანკი—	70	„	—	700	„

სულ 23 სოფ. — 25370 დეს.

ბერძნების გადასახლების მიზეზი შემდეგია: 1) მზრის აღმინისტრაციის და მმართველობის—დაწვეული ჩაფრინი, მზრის უფროსადის, მწერლიდან, მოსამართლე-თავმჯდომარედის და მთელი მზრის მოხელეების თვითნებობა უკანონობა და მათი (ბერძნების) არაფრად ჩაგდება. 2) განიციდან მამულის სიციწროკს, 3) მეტეზარეებისგან შევიწროება, სათიფე-სამოვრების წახდნა რათაც ხშირად იარაღით შეტაკება უხდებათ მეტეზარეებთან და 4) გადასახლების მოუწყესრიგებლობა.

ბერძნების სურვილია, რადგან მათი მამა-მამანი მეფე ერეკლემ დასახლა (როგორც მათ განაცხადეს და მოწმობენ გაფანტულ წალკაზედ ქართველების ეკლესიები) მათი გადასახლების შემდეგ თავანთი უფლებანი ამ მამულებზე გადაცენ ქართველ ხალხს.

ბერძნებმა გადასახლება დაიწყეს, თუმცა ჯერჯერობით შეჩერდა საბერძნეთში გადასახლება, რადგან იქ ალბანეთის ბერძნების სოცვა-ჟლეტა და საბერძნეთის მთავრობა ჯერ მათ უნდება და, როგორც კი მოხდება მათი დამშვიდება, აქურ ბერძნების გადასახლებას შეუდგება.

წალკის ყველა ბერძნებს გადაწვეტილი აქვთ გადასახლება და ამ სამ წელიწადში წაუვლენ.

ჯერაბით გადასახლდნენ: ახალიკისა, ბეშტაშენისა, კირაკისა, ბაბურთისა, ბაშკოვისა, აფრანლოსა, ედიკლისა, ქიუმბათისა და სხვა სოფლებიდან, სულ 545 კომლი.

ბერძნების გადასახლების ტალღას აქვეყნენ ქართველებიც. სოფ. რეხა მდ. ტუსრებზედ მდებარეობს, რომელიც ერთვის მდ. ქციას და ამ შეერთებას ქვეით იწუთობა მდ. ხრამი, ამავე სოფელში სტხოვრობენ ქართველები და ბერძნები, (კავკასიის კელენდარს კი მარტო ბერძნები აქვს ნახეკები) რეხელი ქართველებიც ბერძნებთან ერთად აზირებენ გადასახლებას. მათი გადასახლების მიზეზი შემდეგია: რეხელები თ-დ ციციანთ მამულით ცხოვრობდნენ დაწვის-დაბადებიდან, როდესაც მათ თავიანთი თავი ხიხნებთ აღიარეს, ციციანთ კანტორამ მოიჯარადრეკებად აქცია ესლა მათი მამული ერთ ოსს ჯაკო გიკავს იჯარით გადასცა. რეხელები წინად საიჯაროს იხდიდნენ ორას თუმანსა, ჯაკო გიკავსა საიჯარო გადასახადი აუწია ხუთას თუმანადის. აი ამა შევიწროების გამო რეხელებიც ბერძნებს მისდევნენ. ასევეა საქმე კლდეისელებისა, რომელთაც, როგორც წინა წერილშიც მოგახსენეთ, უჭირავთ ენ. ბარათაშვილის მამული.

წალკის ბერძნები თათრულად დაზარაობენ, იშვიათად ბერძნულად და სომხურად.

თითქმის ყველა წალკის სოფელში არსებობს სამინისტრო სკოლები და ეკლესიები. წირვა-ლოცვა რუსულად და ბერძნულად სწარმოებს და უთარგმნიან თათრულად. ზოგიერთ სოფელში სამრევლო სკოლებია. სწავლა ყველგან რუსულად სწარმოებს. უფრო მასწავლებლები უცოდინანნი არიან.

ისტორიული ნაშთებია შემდეგ სოფლებში: შიზიაკი—წმ. იოანე ნათლის მცემლისა, ტაშაში ტაძრია ქართული წარწერით, ედიკლისში—შვიდი ეკლესია, ჯანისში უძველესი ეკლესია წმ. გიორგის სახელობაზედ და ქართული წარწერით, ბარმაქსიზში ძველი ეკლესიის ნანგრევები ასომთავრული წარწერით ბეშტაშენში—წმიდა გიორგის ეკლესია და კირიფში—წმ. ილიას ეკლესია.

წალკის ბერძნების სოფლების მდგომარეობა. მომეტებულად ნახევრად მიწაში სტხოვრობენ, ქვიტკირის შენობებია, ბანიანი სახლები შიკა და შიკ გადახურული აქვთ. შიკა ძვირია, თასობს საყენი—20 მან., ყველგან სწავლად ხმარობენ წივას, რის გამო გავრცელებულია სხვა

და სხვა ავადმყოფობა და უფრო კი თვალის ტი-
ვილი.

საქონელი იაფია: კარგი უღელი ხარი—ფასობს
200 მან., რომელიც ქართლში ედირება—400 მან. ეს-
ლანდელ ფასობაზედ. მატელი ექვს მანეთს ზეით არ
მიდის ფუთი.

ჩანმელობა ბორჩალოელების უფრო უკეთესია
ვიდრე ქართლის გლეხებისა, იშვიათად შეხედები ფარა-
ჯიან გლეხსა, აუცილებელიე შალის ჩონა-მარვალი აცვია,
ღურჯი ახალუხი, ტუავის ქუდი და ტუაშუქში გამოწყო-
ბილნი დაიარებინა.

ჩამთარში სიდივე დიდა, ხმელი ვინჯა იცის და
30 გრადუსამდის ადის.

სოფ. რატევანი მდებარეობს 3—4 ვერსის
სიშორით ჩრდილოეთის მხრივ ეკატერინეფელდიდან,
სტოვრობენ სომხები და ქართველები—32 კომლი ით-
ვლება, კავკასიის კათედრით ნახევრები სომხებად. საში-
ნისტრო სკოლა არსებობს, სომხებისთვის ეკლესიაა,
ქართველები კი სოფ. ქვეშის ეკლესიაში დაიარებან.

სოფ. ქვეში მდებარეობს მდ. მაშავერის მარცხე-
ნა მხარეს ჯალალ-ოღლის გზატკეცილის პირს. ვაკე
ადგილასაა გაშენებული, შუაში კლდეა ამართული ციხე-
კოშკები და ზედ ეკლესია არის აგებულია. 35 კომლი
ქართველია.

შენობებს აშენებენ, გერმანელების მიხედვით, აგ-
რედვე შთაგან გადიდეს ვენახების გაშენება.

ქვეშის სამრევლოს შეადგენს: სოფ. აკურთა, ტან-
ძია, ბაღნისი, რატეკანი და ეკატერინეფელდის ქართვე-
ლობა (კავკასიის კალენდარი კი სოფ. აკურთა ნახევრე-
ბია თათრებად).

ქვეშელებს შეუძენათ ორბელანებისაგან 230 დე-
სუტინა მამული, თითო დესუტინაში მისცეს—180 მა-
ნეთი.

სოფ. ტანძია მდებარეობს აკურთის შთის ფერ-
დობზედ აღმოსავლეთისკენ. ცხოვრობენ ქართველები 32
კომლია, მეტად ღარიბი სოფელია.

ტანძიელები თავიანთ თავს ხიზნებად სთვლიან,
თ-დ ორბელანის მამულში მოსახლეობენ; ტუე ზედ
აკრავს სოფ. ტანძიას, და სარკებლობის ნება კი არა
აქვთ, ვიდრე საიჯარო ხელწერილს არ დასდებენ. მიწა-
ში ცხოვრობენ და წივს ხმარობენ სწავადა.

სოფ. ტაბახმელა (კაზრეთი) მდებარეობს მდ.
მაშავერის გაღმა მარცხენა მხარეს, ვაკე ადგილასაა გა-
შენებული, დასავლეთისკენ ტუე აკრავს, ცხოვრობენ 40
კომლი ქართველი და სომხები, თ-დ ქობულაშვილების
მამულია.

ტაბახმელას სააგარაკოდან თ-დ ქობულაშვილები
ჭვიდიან ტუეს 750 დ. და ჯალდაშის მამულს—400 დ.
ეს მამული სხსნავია, ტაბახმელას გამოღმა მდ. მაშავერის
მარცხენა მხარეს ჯალალ-ოღლის გზა-ტკეცილზედ მდე-
ბარეობს, სარწყავია, სწიქიელია ადგილებიც არის. ამ
ორთავე მამულს ერთი-ერთმანეთზედ თ-დ ქობულაშვი-
ლები ტაბახმელელებს აძლევს 150 მან. დესუტინას.

სოფ. ბალიჭი მდებარეობს ტაბახმელას ჩრდილოე-
თით მდ. მაშავერის მარჯვენა მხარეს სამი ვერსის სი-
შორით, ცხოვრობენ ქართველები და სომხები, კარგი
მღვთმარეობა აქვთ, სხსნები ქვიტკირისა უღვთ და გა-
დასურულია კრამიტით. სამცხე კომლამდის ითვლება.

ბალიჭის სამრევლოს შეადგენს სოფლები: ვარდის
უბანი, ტაბახმელა, კიონეთი და პატარა და დიდი დმა-
ნისი.

სოფ. დიდი დმანისი მდებარეობს მალაღ გაშლილ
მინდორზედ და გაღმა-ჭვიურებს მდ. მაშავერის ხეობას. აქე-
დან იწყება წალკა-ბაშკიეთის გზა, რომელზედაც მიუ-
ღით მეცხვარეებს თრიალეთისკენ ცხვარი.

სოფ. დმანისში 63 კომლი მცხოვრებია; 11 კომ-
ლი დროებით-ვადლებული ქართველი გლეხები არიან,
დანარჩენი კი სომხები.—სამინისტრო სკოლა არსებობს,
სსსოფლო-სამმართველო და კანცელარია.

აქედანვე იწყება თვალ-უწვდელი მინდვრები, რომელ-
შიც არც ერთი ძირი ხე, ერთი ბუჩქი არ მოიპოვება.

მდ. მაშავერი თვალთაცან გეკარგებთ, ვიწრო კლდე-
ებში მიიკლავება და მისი ნაპირები ორივე მხარეს თანა-
ბარია და შორიდან გვჩინა თითქმის გაერთიანებული მინ-
დორია.

დიდი დმანისიდან დასავლეთისკენ მდ. მაშავერის
გაღმა, სდაც ერთვის პატარა წყალი კარა-სუ, მდებარე-
ობს ბუნებრივი სიმაგრე ძველი დმანისის ციხე-ქალა-
ქი, შესანიშნავია არქეოლოგიურის მხრივ.

ძველი დმანისის ადგილ-მდებარეობა შეუძენათ თ-დ
ორბელანებისაგან **სოფ. პატა დმანისის** გლეხებს რო-
მელიც აქვე ახლოს ჯალალ-ოღლის გზა-ტკეცილზედ
მდ. კარა-სეზედ მდებარეობს, სდაც ცხოვრობენ 15
კომლი ქართველი. ამთვე შეუძენათ ორბელანებისაგან
ტუიანი ადგილები 400 დეს.

სოფ. ყალამშა მდებარეობს წალკა-ბაშკიეთის
გზაზედ, ეკატერინეფელდიდან იქნება—32 ვერსი, ყა-
ლამშიდან ბაშკიეთამდის კი—4 ვერსია. ქართველები
ცხოვრობენ და ითვლება—52 კომლი, დროებით ვადლე-
ბული გლეხებია თ-დ ქობულაშვილისა, რომელმაც უფა-
სოდ დაუთმო ნადელები.

ყალამშის სამრევლო შესდგება 138 კომლისაგან,
ე. ი., მიჯისა, ბოსლევისა და ყალამშისაგან.

არსებობს წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების სკოლა, სწავლა გვარიახად სწარმოებს; აგრედე დაარსებულია წერილი კრედიტი, რომლის შემწეობითაც მამულს იძენენ.

სოფ. ულამშის აღმოსავლეთისკენ ზედვე აკრავს ახლად დასახლებული რუსებით სოფელი **კატასუნოვო**, სადაც მოსახლეობს 125 კომლი ამაში 15 კომლი ბერძენია, 1910 წლიდან არიან დასახლებულნი; სოფ. კატასონოვოს მამული შეადგენს 2500 დესეტინას და ეკუთვნოდა თ-დ ქობულაშვილებს.

ეს მამული წინად ეჭირათ ულამშელებს, ბოსლევლებს და ვარდისუბნელებს იჯარით თ-დ ქობულაშვილებისაგან.

ქობულაშვილებმა ქართველებს შეაძლიეს ეს მამული, მათ თავს არ შეიღეს და ბოლოს რუსებს მიჰქოდა. ქართველებს თავში სდევნად გაუსხდა.

სოფ. კატასუნოვოდან გადასახლდნენ ბერძენები და ზოგი რუსებიც (ახლ იზრაილის სექტა) წავიდნენ ამერიკაში, მათი წილი შეიძინეს ულამშელებმა—560 დესეტინა, ბოსლევებმა—300 დეს., თათრებმა—100 დეს. და 400 დესეტინას კიდევ უიღულობენ და ულამშელებმა და ვარდისუბნელებმა 160 დეს.

დანარჩენ რუსებსა და ქართველებს შეტაკება უხდებათ ამ მამულის თაობაზე საბალახოსა და სძოვარზედ სისხლის ღვრაც ბევრჯერ მიმხდარა.

ულამშელებიც ზოგიერთნი ფიქრობენ საბერძნეთში გადასახლებას, თუმცა ეოქმანში არიან.

სოფ. ახა მდებარეობს ერთ-ერთი ხევის სათავესთან დიდი გომარეთის ზირდაზირ; ქართველები ცხოვრობენ და 25 კომლი ითვლება, კავკასიის კალენდრით კი ბერძნებად არის ნახეხები. აქური ქართველები ბერძნებთან ერთად ფიქრობენ საბერძნეთში გადასახლებას.

სოფ. დიდი გომარეთი მდებარეობს ულამშის აღმოსავლეთისკენ და დაშორებულია 20—25 ვერსით, სასახინო მამულზედ მოსახლეობს. გომარეთის სამამასახლისო ითვლება 400 კომლი. სამრეფლოს შეადგენს: დიდი და ზატარა გომარეთი, მამულა სოფელი, კაკლიანი და ახა—313 კომლი. ქართველები არიან.

დიდა და ზატარა გომარეთში მცხოვრები ითვლება—230 კომლი. აქ არსებობს წერა-კითხვის გამარც. საზ. სკოლა, ღარიბად არის შეტად. თუმცა მცხოვრებ-

ლებს იუული ბეერი დაუხარჯესთ შენობისთვის, სწავლა ვერ არის დაეხებული. წერილი კრედიტიც არსებობს.

გომარეთის საზოგადოებას შეუქნია საჯლეხო ბანკისაგან—2300 დეს. მამული, ტენ. გაბაშვილისაგან—ღარადის მამული—600 მდ. ხრამზედ და საგინაშვილის მამულიც 1500 დესეტინა. ამათ ეკუთვნოდათ სასახინო მამული დონდუხარა 800 დეს. მმართველობამხმარათვა და გადასცა ნემცებს, რომელთაც სხვა სასახინო მამულიც უჭირავთ 700 დეს. სასახეო.

გომარეთის საზოგადოებას ეჭირება თითქმის 5100 დეს. გამოანგარიშებით თითო კომლზედ მდის 13 დეს. მკრამ ნამდვილად კი ასე არ არის, მამულით სარგებლობა ძანბარია არ არის, ზოგს მოჭარბებით უჭირავს და ზოგს კი არა ჰქოფენის.

კარდა ამისა, ზოგს იმდენი ცხვარი და საქონელი ჰქავს, რომ საზოგადო სძოვრით მარტო ესენი სარგებლობენ, სხვები არან რჩებიან და, აი ეს იწვევს მათ შორის უკმაყოფილებას.

გომარეთის საზოგადოება სარგებლობდა დღემდის აგრეთვე სასახინო ტუით და სძოვრით, რაშიც იხილდა თითო ცხვარზედ—4 კაპ. და სხვილ საქონელზედ—25 კაპ.

წინად თითო კომლს ტუიდან ნება ეძლეოდა გამოეტანა თითო ძირი მუხა უბაჟოდ და თითო ძირი წიფულა დაკლებულის ფასით, ძირსაყარა შეშით სარგებლობა კი ექვსი თვის განმავლობაში ბარათით ეძლეოდათ—ისიც ფასად.

დღეს ეს უპირატესობანი მოუხშობს და დესეტინაზე სთხოვენ სძოვარსა ტუე-ღრეზედ—25 კაპ. ამაში ბერი უსარგებლო მამულიც შედის, დიდი იუული დეგება და ძადაუნებურად სძოვარზედ ხელი უნდა აიღონ.

ტუის გამტე ანდრუშევინი და მისი ხელქვეითნი დიდს თვითნებობას იჩენენ გომარეთის საზოგადოების წინააღმდეგ, რისგანაც უკანასკნელნი განიცდიან დიდ შევიწროებას.

Legatus.

ც ხ ი ნ ვ ა ლ ი ს ს კ ო ლ ი ს გ ა მ ო

როგორც ნამდვილის წყაროდან შევიტეოთ, წარსულს 1913 წ. შუამავალ მომრიგებელის წინადადებით მომხდარა კრება და გადაწყვეტილა დაარსდეს დ. ცხინვალში ზირველ-დაწვებითი უმაღლესი ტიპის სკოლა, რისთვისაც ცხინვალელებს უნდა მიეცათ ადგილა სკოლისათვის და ათასი თუმანიც იფუადე ერთ დროულად. ათასი თუმანიც უნდა მოკრეფილიყო ცხინვალის გარშემო მცხოვრებთა შორის.

თქმა არ უნდა, სადაც ნათელია, იქ სიბნელეც შესძლებულია და სწორედ ამ სიბნელეს უნდა მიეწეროს, რომ, ადგილობრივმა ებრაელებმა, რომელნიც თათქმის უმრავლესობას შეადგენენ, ყარი განაცხადეს რისაზე გადასვლად სკოლისათვის. უეჭველია ისიც, რომ ეს ებრაელები უარს ამბობდნენ იმ მოსაზრებით, რომ ისინი თავიანთ შეილებს ქრისტიანების სკოლაში არ აღზრდიან. ამათ მიჰყურენ განებით ბნელი ზოგიერთა ქართველები, სომხები და ოსებიც. ბოლოს სინათლეს გაუმარჯვნია და გადაწყვეტილა დაარსდეს სკოლა, რა გვარი სკოლა იქნება და რამდენად სასარგებლო ჩვენ ქართველებისათვის ამის თქმა მეტად ძნელაა. განადებულა ხელის მოწერა შეწირულობათა და ზოგიერთებს ისეთებს და იმდენზე მოუწერია ხელი, რომელთაცანაც საზოგადოება არამც თუ ათ თუმანს, ათ შაურსაც არ მოელოდა. სხვათა მრავალთა შორის ექვსი დღიური (სამი დესეტინა) მიწა შეუწირავს ადგილობრივ ცნობილ ვაჭარს ჰაველ ოვანოვს და ორმოცდაათი თუმანი ნაღდი იფუადე წყალის გამოსაგვანად. შეწირული მიწა მდებარეობს ცხინვალის მისაგალზე ესრედ წოდებულ „ხედურის გვერდაზე“ სულ რამდენიმე საუენის მანძილზე. ამავე მიწასთან ერთი დღის მიწაც შეუწირავს ადგილობრივ ხელოსანს და ვაჭარს ჩიტა კასრასკეს, მაგრამ, როგორც შევიტეოთ ამ უხვი შეწირულებიდან არ მიუღიათ არაფერი სკოლის ამორჩეულ ჰარებს რა მოსაზრებით ჯერ არ ვიცით. მხოლოდ ამ ამორჩეულ ჰარებს მიუშართავთ თავად ვასილ გოორჯის ძის მანაბლისათვის, დაეთმო ადგილი და როგორცა სჩანს ბ-ნ მეურნეს წერილიდან („სახალხო გაზეთი“ 20 მაისი № 1190), პატრივტეულ თავადს ვ. გ. მანაბელს შეუწირავს ოთხი დღიური (ორი დესეტინა) მიწა მდებარე ნაღარ გორაზე კასსირეთის მიჯნაზე. რაღა თქმა უნდა დიდი მადლობის ღირსია თავადი მანაბელი ამ გულ-უხვი შეწირულობისათვის. მისი მამული მართლაც ჩინებულია ხეხილის ბაღისა, ბოსტნეულისა, ვენახისა და სხვა მოსავლისათვის და რამდენად გამოადგება სკოლისათვის ამის

კი რა მოკახსენით. ვიტყვი თხოლოდ იმას, რომ მანაბლის ადგილი ჯერ ერთი შორს არის ცხინვალზე, მეორე — მივრდნილ-მიერუბული ადგილია, მესამე — რიგანი გზა არა აქვს და რომ შესაფერი გზა გაიყვანონ დიდ ხარჯს მოითხოვს. ამასთან გარშემო სულ ვენახები, სარწყავი მამული არტყვია და თვით ადგილი დაცემული ადგილია და ჯანმრთელობისათვის, ისიც პატარა ახალგაზრდა მოსწავლეებისათვის დიდად მავნებლად მიგვაჩნია, მით უმეტეს, რომ თვით ცხინვალი ცნობილია ექიმებისაგან, დაშალ ციების ადგილად და მაშასადამე თავად მანაბლის მიწა კი ერთი-ორად და სამად მავნებელია ამ მხრივ.

ხშირია: ვითომ იმიტომ არ მიუღიათ ჰაველ ოვანოვის ადგილი, რომ მას სურს ფასი დასდოს თავის მამულსაო. ოვანოვს ჰქონია ერთიანი მიწა 12 დესეტინა. ჯერ ერთი ასეც რომ იყოს, გასაკვირველი არაფერია ვინ არ უწეის, რომ ყველა თავისის სცდილობს, სკოლის გამო ამორჩეული ჰარები იმითი კი არ უნდა ხელმძღვანელობდნენ ვის რა განზრუნვა აქვს და ვინ რას ფიქრობს, არამედ იმას, რომელი ადგილი უფრო სასარგებლო და საჭიროა სკოლისათვის. თუ მართლა ზემო აღნიშნული მიზეზის გამო უარს ჰყოფენ ოვანოვის მამულს, დიდად შემდგარნი იქნებიან, მით უმეტეს რომ როგორც შევიტეოთ ნამდვილად რაკი შეუტყვია ზემო აღნიშნული მიზეზი ოვანოვს, სრულიად სწორავს, რაც მიწა აქვს, ასე რომ იტვი ოვანოვის ინტერესის ჩაიღულის წყალს სვამს. ოცდაათხი დღის ოვანოვის მიწა, ერთი დღისა კასრადისა ეს თქვენი ოცდახუთი დღისა და ამისთანა უხვს საჩუქარს უურადდება უნდა მიექცეს. ასეა თუ ისე, ჩვენ დაწვრილებით განხილვაში არ შევალთ, ეს ჩვენი საქმე არ არის. ჩვენ მხოლოდ გვანტერესებს სკოლა და იმედია ამორჩეულნი ჰარნი ანუ ვისადმიც ჯერ არს, მიქცევენ უურადებას, გამოიკვლევენ დაწვრილებით სკოლის ადგილების ღირსება-ნაკლებობას და სკოლას არ დაუქვემდებარებენ რაღაცა ჰარად ანგარიშებს, თორემ ბოლოს სინანული ველარს უშველის.

რ. ერედველი.

„გიორგი სააკაძე და მისი დრო“

ასეთი რიხიანი სათაურით მოგვივიდა პატარა, 52 გვერდიანი წიგნაკი მ. ჯანაშვილისა.

ძნელია გამონახვა ამ წიგნაკის სახელისა: რა არის ესა— ისტორიული ნარკვევი ან კვლევა, პოლემიკური კინკლაობა, საბრალმდებლო ოქმი, თუ სხვა და სხვა ცნობათა გადაუბმელი გროვა. ჯერ, ორიგინალური მეთოდის მიხედვით, მოყვანილია რამდენიმე მწერალის აზრი საქართველოზედ: არქანჯელო ლამბერტისა, რომ ოდესმე საქართველო თავრიზიდან არზრუმამდე იყო და შავი ზღვიდან კასპიისამდე, რომ თავადები არ ემორჩილებოდნენ მეფეს, რომ დადიანი დაუმეგობრდა ათაბაგს, შეიყვარა ქილადის ქალი, რომ მისმა ვეზირმა პაპუნამ შეიყვარა მისივე ცოლი; რომ ამისათვის ლევან დადიანმა ცხვირი მოსჭრა. არის ნათქვამი ისიც, რომ იმერეთში ჰყიდდნენ ტყვეებს, რასაც შარდენიც ამოწმებს თურმე.

არის ისიც, რომ ათაბაგობა დააწესა მესხეთში თამარ-მეფემ; რომ საფარ-ფაშა ტომით ქართველი იყო და სხვა მრავალი გადაუბმელი ცნობა, რომელთაც არავითარი კავშირი არა აქვთ არც ერთმანეთთან არც თემასთან. უნდა მკითხველმა ძალა დაატანოს თავსა და იფიქროს, რომ ეს ობიექტიური აღწერილობაა იმ პირობებისა, საცა უხდებოდა მოქმედება გიორგი სააკაძეს. ასეთივე აღწერილობაა მდგომარეობისა ქართლში და კახეთში, რასაც მოსდევს დასკვნა:

„ღიად, შავ-ბნელი იყო ეს დრო: ტლანქი ძალა პარპაშებდა საქართველოს სიგრძე-სიგანეზედ“.

აი ამ დასკვნის შემდეგ ბ-ნი ჯანაშვილი გადადის თვით გიორგი სააკაძის ამბავზედ და 12—26 გვერდამდის ეკამათება მეორე შინაზრდილ ისტორიკოს-მოზღაპრეს ბ-ნ ანტონ ფურცელაძეს.

მეცნიერულის თვალსაზრისით რომ განიხილოს ადამიანმა მ. ჯანაშვილის და ან. ფურცელაძის თხზულებანი, უნდა გულახდითა ვსთქვათ, ორთავ ერთნაირად კრიტიკის გარეშე რჩებიან, როგორც ნაყოფი ფანტაზიისა (ა. ფურც.) ერთი და როგორც ციტატების გროვა (მ. ჯანაშ.)—მეორე. მაგრამ უპირატესობა უნდა მიეცეს ან. ფურცელაძის წიგნს იმ მხრივ, რომ ლიტერატურულად შემუშავებული და სასიამოვნო წასაკითხს წარმოადგენს, მაშინ რო-

დესაც მ. ჯანაშვილის ბროშურა რაღაცა „ტლანქი ძალის პარპაშსა“ ჰგავს, რომელიც ვერც თვითონ მოუნელბია და ვერც მკითხველი მოინელბეს. ან რა მიზეზია, რომ მ. ჯანაშვილს ახლა მოსურვებია ან. ფურცელაძესთან კამათი ისეთ უმნიშვნელო საგნებზედ, როგორც „შაჰ-აბაზი“ სახელია თუ არა, სააკაძემ ცხენები დააპარვინა თუ არა და სხ. მთელი მეთექვსმეტე გვერდი მაგ. გადმობეჭდილია დიდ-მოურავიანიდან იმის დასამტკიცებლად, რომ ან. ფურცელაძეს შეცდომით უთქვამს: „40 ვერსტი მეტი ტყე-ტყე ირბინეს“ სააკაძემ და მისმა ცოლ-შვილმაო.

ალარ შევჩერდებით ამგვარ კამათზედ (?), რომელსაც ასე ათავებს ჯანაშვილი: „უამთა აღმწერელობა ქეშმარიტის მეტყველება არს და არათუ თვალხმა ვისთვისმე“—და განვიხილოთ მესამე თავი წიგნაკისა: ღვით ამბავი.

ბატონიშვილი ვახუშტი, როგორც სამეფო გვარეულობის ადამიანი, რასაკვირველია დაუნდობლად მოეკიდებოდა იმ ადამიანს, რომელმაც უღალატა (?) მეფეს და გაექცა სხვა სახელმწიფოში შუარის საძიებლად, რომ თავისი თავი გადაერჩინა მოღალატე მეფისაგან. და მართლაც, ქართლის ცხოვრებაში, ჩვენ პირდაპირ ინკვიზიტორულ აღწერილობასა ვპოულობთ გიორგი სააკაძის ყოველი ნაბიჯისა და მოქმედებისას. ვახუშტი სააკაძეს არ ამოასუნთქებინებს ისე, რომ შხამი და გესლი არ ამოაყოლებინოს თანა. ყოველი მისი საქციელი რაღაცა მუხანათობით, ბოროტებით და შურითა აქვს შეზავებული და მარტო ესეცა კმარა, რომ ობიექტიური მკვლევარი არ დაენდოს მხოლოდ მის ჩვენებას და ანგარიში გაუწიოს არა ცალკალკე ისტორიკოსთა ცალმხრივ ცნობებს, არამედ შეადაროს მეცნიერულის მეთოდით ყველა ცნობები, ანგარიში გაუწიოს ისტორიის ყველა მხარეს და შემდეგ გამოიყვანოს სამართლიანი მსჯავრი ისეთ დიდბუნებოვან ადამიანზედ, როგორიც იყო დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე. ამ მხრივ, მ. ჯანაშვილი არამცთუ არ იჩენს მეცნიერულს ობიექტივობას, იგი ლენერალ-პროკურორით, რომელსაც დავალებული აქვს დასჯა დამნაშავისა, განსაკუთრებითა ჰკრებს ისეთ ცნობებს, ისეთ ციტატებს, რომელნიც ამტყუნებენ და აშავებენ გიორგი სააკაძეს.

ბაძეს. ამ როლით ისეა გატაცებული ბ-ნი ჯანაშვილი, რომ ხანდახან იმასაც კი არ ერიდება რომ ერთი-მეორის საწინააღმდეგო ცნობები მოჰყავს, ოღონდ ორთავენი სააკაძის გაშავებაზედ ლაპარაკობდნენ; იგი სრულებით ხელს აფარებს სააკაძის კარგ მხარეებსაც, თითქო ეშინია მისი სასტიკი მსჯავრი არ შემსუბუქდეს.

აი მაგალითებიც.

თათარხანის შემოსევის დროს, მეფე ლუარსაბი სრულიად დაიბნა და გაქცევასაც კი აპირობდა და მარტო სააკაძის მხნეობამ, სისწრაფემ და სიმარჯვემ დასძლია ოსმალთა ჯარი; ბ-ნი ჯანაშვილი კი ამ გარემოებას ხელს აფარებს და წინ აყენებს ლუარსაბს, რომელმაც მართლა სიყოჩაღე გამოიჩინა, მაგრამ... უკვე გაქცეულ მტერზედ.

სწორედ ამ უმაგალითო გამარჯვებით იყო გამოწვეული ის მასპინძლობა, რომელიც გაუწია გახარებულმა სააკაძემ თავის მეფეს; სწორედ ამ გამარჯვებამ აამალლა სააკაძე მეფისა და ხალხის თვალში იმდენად, რომ მეფე სიხარულით ეწვია სახლში და ბ-ნი ჯანაშვილი კი არც კი სთვლის საჭიროდ ამის უბრალო თქმასაც.

წვეულებებზედ ყმაწვილმა მეფემ შეასწრო თვალი სააკაძის მშვენიერ დას და მოინდომა მისი ხელთ გდება; ამ შეურაცხყოფამ რასაკვირველია გააშფარა სააკაძე და როდესაც მეფემ კანონიერ ცოლად ითხოვა, დიდმა ჰოურავმა უარი უთხრა, რადგან შეურაცხყოფას პოლიტიკური მოსაზრებანიც ზედ ერთვოდა. პარიზის ქრონიკაში, რომელსაც ისე დიდათ ენდობა ბ-ნი ჯანაშვილი და ეძახის გულმართალს და მიუკერძოვებს, სწერია ასე: გიორგი სააკაძემ შეუთვალა მეფეს:

„რადკი გნსხუენ დიდნი კაცნი, შეგიკეთენ ღაგდებსა,
ჩემს ცუდათ ღაჭუასას და სუბუქად აგდებსა
შადიმან მუაფს მტერი — გუტუვის სიკვდილსა და
გაგდებსა“

ახლავ მიჯობს ჩამომხსენ ბოლოს კირში ჩაგდებასა“

ასე წინაღვე გრძნობდა დიდი მოურავი მოსალოდნელ კირსა, მაგრამ მეფე ლუარსაბი არ მოეშვა, შვირთო ცოლად სააკაძის და და რამდენიმე თვის შემდეგ, მართლაც სხვის ჩაგონებით, უკან მიუვლია: აღარ მინდაო. ჩვენ მ. ჯანაშვილისათვის მიგვინდვია წარმოდგენა იმ გრძნობებისა, რომელსაც გამოიწვევდა ამაყ მოურავის გულში ასეთი გაუპატიურება ოჯახისა. მაგრამ ნაწყენ მოურავს ეს

არ აკმარეს და ლოლიკურის გზით მივიდნენ იქამდის, რომ **მოკვლაც დაუპირეს**, რადგან შეურაცხყოფას ვერ აიტანს და შურის ძიებას დაიწყებსო. სააკაძემ ძლივს გაასწრო მოლაღატეებს და გაიქცა სპარსეთში. აი ამ ამბავს ბ-ნი ჯანაშვილი გულუბრყვილოდ აღწერს: შ. ბარათაშვილი იმიტომ გადაემტერა სააკაძეს, რომ უკანასკნელმა დასცინა მის ხმალსაო — ეს კი დიდი შეურაცხყოფა იყო იმ დროსაო. სააკაძეს რომ და გაუუპატიურეს, ეს შეურაცხყოფა არ იყო, რომ მოკვლა დაუპირეს ეს უბრალო საქმეა, და შადიმანს რომ ხმალი გაუკილეს — ეს შეურაცხყოფაა, ჯანაშვილის ბრუნდეთ მართულ ლოლიკისათვის: „ასეა თუ ისე, სააკაძეს დაი მოაშორეს ლუარსაბ მეფეს და მისი მოკვლაც გადასწყვიტეს“, ამბობს ჯანაშვილი, თითქო ორი ვარიის საკითხი სწყდებოდეს და არა მძიმე დანაშაულობა ხდებოდეს დიდი ადამიანის მიმართ.

რა უნდა ექმნა ასეთ პირობებში სააკაძეს, მ. ჯანაშვილი არ გვეუბნება, ალბად უნდა ჩაეყლაპა ოჯახის სირცხვილი, გაეშვირა კისერი და თავი შეეწირა ლუარსაბის ჯერ ყმაწვილური ქინისათვის და შემდეგ მისივე სილაჩრისათვის თავადების წინაშე. სააკაძემ გაცლა არჩია, **როგორც არჩევდა ყველა პატიოსანი ადამიანი და შეურაცხყოფილი ძმა**. ჯანაშვილი კი აქ აღნიშნავს მხოლოდ იმას, რომ სააკაძემ ბეზლობა დაუწყო ლუარსაბსა შაჰ-აბაზთანაო. ერთს წუთს დავიფიწყოთ, რომ ლუარსაბი მეფე იყო, უნდა ეძია შური სააკაძეს მისი უღირსი საქციელისათვის, თუ არა? ვგონებთ აქ ორი პასუხი შეუძლებელია; მაგრამ ჩვენ უფრო შორს წავალით და ვიტყვი: ის მეფე, რომელიც **ღალატობს** თავის უერთგულესს ქვეშევრდომს, ნათესაობით სიყვარულის მაგიერ — გაუპატიურებულ დას მიუგდებს კარზედ და მოკვლასაც დაუპირებს, — ღირსია თუ არა, პირადი შურის ძიებისა? ვერავინ ვერ დაიდებს გულზედ ხელსა და ვერ იტყვის — არაო! და ჩვენ ვერც ერთ იმ წყაროში, რომელიც ხელთა გვექონია, და ვერც იმათში, რომელთაც ასახელებს მ. ჯანაშვილი ვერ ვხედავთ, რომ დიდ მოურავს პირადი შურის ძიება ლუარსაბისა — ერის მოლაღატეობით შეეცვალოს.

ჩვენ ვერ გავაშართლებთ დიდ მოურავს და ვერ დავსახავო უმწიკვლო გმირთა-გმირად, როგორც ამას სჩადის ანტონ ფურცელაძე ან სხვანი, მაგრამ ისე პირადებით მისი გაშავება, როგორც ეს მოსდის ჯანაშვილს — შეუფერებელია, თუ თანამედროვე მე

ცნიერული თვალსაზრისით განვიხილეთ და შევადარეთ ყველა წყაროები.

დაწვრილებით არ შევეხებით დიდი მოურავის მთელ ხანას, რადგან ამ ხანაზე განსაკუთრებული მოხსენება გვექნება და საკუთრად წერილი მეტის ნებას არ გვაძლევს, მაგრამ გადაჭრით შეიძლება იმის თქმა, რომ შაჰაბაზის შემოსევაში დიდ მოურავს იმდენივე ბრალი უდევს, რამდენიც ყველა სხვა მის თანამედროვე ქართველ თავადს, ე. ი. თუ სააკაძეს გამოვიყვანთ მოლალატედ სამშობლოსი, თუ უაღრესად არა, არა ნაკლებად უნდა გამოვიყვანოთ მთელი მაშინდელი ბრწინვალე წოდება, მეფეებთან ერთად. ჯანაშვილი კი ხაზს უსვამს სხვა და სხვა ისტორიკოსთა მართო იმ აზრს და სიტყვას, რომლითაც მტყუნდებოდეს გიორგი სააკაძე. ამ გზაზედ ასეთ უხერხულობასაც არ ერიდება, მაგალითად: ლუარსაბი რომ დაატყვევეს სპარსელებმა, მისსა და სააკაძის შორის ისეთი ლაპარაკი მოხდა, მოლოზან მაკრინეს სიტყვითაო, რომ „საკაძემ გულში ჩაიდო მტრობა სპარსელებისა და განიგულა, აღრე თუ გვიან, სპარსთა უღლის გადადგება, სინილისის გაწმენდა“... და სხ. და როდესაც ეს მართლა მოახდინა, ჯანაშვილი ამასაც უსაყვედურებს: **მარტო მაშინ** აუჯანყდა სპარსელებს, როცა საკუთარი თავის მოკვეთის ბრძანება გაიგო ყაენისაგანაო. ძნელია ადამიანის გულში ხელის ფათური და ნამეტნავად არა სასიამოვნოა, როცა გინდა ჩირქი მოსცხო ადამიანს და ამიტომაც ვერაფერს ვიტყვით ჩვენ პირადად როდის გადასწყვიტა სააკაძემ საბოლოოდ განდევნა სპარსელებისა, ამ თავის მოკვეთის ბრძანების წინაღ თუ შემდეგ, მაგრამ მაკრინეს სიტყვებს თუ დავენდობით, უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს უფრო აღრე უნდა მომხდარიყო, მით უფრო რომ ამ მიზეზებს ეთანხმება „დიდ-მოურავიანის“ და „პარიზის კრონიკის“ გადმოცემა, და აგრედვე უბრალო ლოლიკური მოსაზრებაც, რადგან შეუძლებელია საქართველოში გიორგი სააკაძე მოლალატედ და მუხანათად ყოფილიყო ცნობილი, მტერთა ჯარის მომყვანად საქართველოს ამოსაწყვეტად და ამავე დროს ისე უტეხ, სულ რამდენიმე დღის განმავლობაში მოეხერხებინა დარწმუნება თითქმის მთელი ქართველობისა, რომ იგი დალატობს სპარსელებს და უმზადებს საშინელ დამარცხებას. სახელგატეხილ ადამიანს ისე ადვილად არ მიენდობოდნენ,

როგორც მიენდვნენ სააკაძეს.*) და მართლაც საოცარი სიმარჯვით ამოწყვიტეს სპარსთა აუარებელი ლაშქარი.

ნულარას ვიტყვით იმაზედ თუ ამის შემდგომ როგორ აშენებდა ქართლს და რა როლს თამაშობდა საქართველოში და დაუბრუნდეთ კახეთის აკლესიას. კახეთი საშინლად აიკლო შაჰაბაზმა, მისმა მძინვარებამ რაღაც შავბნელი ძალა მოჰფინა ქვეყანას — ეს მართალია, მაგრამ ყველა ამ ამბის თავზედ მოხვევა სააკაძისათვის, არამცთუ შემცდარი აზრია (რადგან არსად, არც ერთ წყაროში ვერ გვიჩვენებთ ადვილს, რომ ასახელებდეს სააკაძეს აქტიურ მომქმედად ამ ქლექტა-ამოწყვეტაში), პირდაპირი — სიყალბეა მისი დანაშაულობის გასაძლიერებლად მოგონილი. „ირანის ლომს“ შაჰაბაზს სურდა საქართველოს აღგვა ქვეყნისა პირიდან, მას ხელთ ეპყრა ისეთი ძალა, რომელსაც მაშინდელი ძლიერი ოსმალეთი ვერ უმაგრდებოდა და ერთი მითხარით, რა შეეძლო ერთს კაცს, გიორგი სააკაძეს რომ მისი მრისხანება გაენელებინა, ან საქართველოსათვის აეცდინა მახვილი მისი? გარდა იმ ხერხისა, რომლის წყალობითაც გარდუვალს კირზედ შური მაინც იძია და თითქმის დასთრგუნა ის უხეში ძალა, რომელიც „პარპაშებდა საქართველოს სიგრძე-სიგანეზე“, ჯანაშვილისა არ იყოს.

ჯანაშვილი იქამდისაც კი მივიდა, რომ სააკაძე პირდაპირ იუდას შეუდარა და მაზედ დაბლა დააყენა: იუდამ ფული ვერ შეიშენია და სააკაძე ჯამუშობით აღებული ფულით კიდევ ამაყობდაო.

ეს მტკნარი სიყალბეა, რასაკვირველია: შესაძლებელია დიდ მოურავს უსაყვედურონ, რომ საქართველოდან გაქცეული, იგი ემსახურებოდა ყაენს ინდოეთისა და ოსმალების ომებში, შეიძლება უსაყვედუროთ ადამიანს სხვისა კარზედ მსახურება, მაგრამ სააკაძე ისეთი უბრალო მომაკვდავი არ იყო, რომელიც რითიმე გულს გაიტეხდა და ცხვირს ჩამოჰკიდებდა — იგი ჯან-ღონით და ენერგიით სავსე იყო, მისთვის მოქმედება სიცოცხლეზედ მაღლა იდგა და თუ ამ მოქმედებისათვის ჯილდოსაც მიიღებდა, გასაკიცხი არაფერია. გვიპოვნოს ჯანაშვილმა ის მეცნიერული საბუთი და არა ზღაპარი, რითაც მტკიცდებოდეს, რომ 8 გულდა ოქრო სააკაძემ სწორედ საქართველოს დაიუბავაში მიიღო (რომელშიაც მო-

*) პირიქით უნდა ვიფიქროთ, რომ თვით ეს მოწერილობა სააკაძის მოგონილი იყო, რომ უფრო დაერწმუნებინა ურწმუნონი თავის ნამდვილ განზრახვას.

ნაწილეობა არ მიუღია). ან ვისაც სიცოცხლე სწყუროდა, შეეძლო თუ არა არ მიეღო ყაენის საჩუქარი, როცა იგი იძლეოდა?

მტკნარი მოგონებაა ისიც, რომ ამ ფულის აღებით, სააკაძე თავს იწონებდაო. იგი იწონებდა თავს თავისი ფიზიკური ღონით ყაენის წინაშე და რვა გულა ოქროს მაგიერ რომ რვა წისქვილის ქვა აეწია—ესევე მოიწონებდა, თორემ სააკაძე რომ ფულის მოყვარული ყოფილიყო და ფულისათვის ეღვაწა ქვეყანაზედ - ისეთ შფოთიან სიცოცხლეს არ ვაატარებდა. ყოველი შეძლება ჰქონდა ფული და საშოვარი სამშობლოშივე მეტი ეშოვნა, ოღონდ ქედმოხრილი და შეურაცხყოფის ამტანი ყოფილიყო.

ერთი მძიმე ბრალი მიუძღვის სააკაძეს: უკვე დატყვევებული ლუარსაბი რომ დააღუპინა შაჰაზახს. მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობაში იმ დროინდელ სასტიკ ჩვეულებათ საზოგადოთ, მოვიგონებთ აუარებელ სირცხვილს, რომელიც აქამა ლუარსაბმა სააკაძეს და მის ოჯახს და ზედ დაურთობთ პოლიტიკურ მოსაზრებასაც რომ უხასიათო და ლაჩარი მეფისაგან გიორგი სააკაძე სამშობლოსათვის კარგს არას გამოელოდა—ჩვენ ეს ბრალიც უნდა შეუქმნებუქათ.

მ. ჯანაშვილი არა კმარობს უბრალოდ სააკაძის პიროვნების გათახსირებას, იგი თვით ფაქტებს ალაპარაკებს ისე, რომ ყველა ცოდვის ჩამდენი მოურავი გამოდის. მაგ. ცნობილია, რომ მარაბდის ომში სააკაძე არამცთუ ცამდის მართალი იყო, მართო მისი მეოხებით ერგოთ ქართველებს პირველი გამარჯვება და სრულიადაც არ დამარცხდებოდნენ, რომ სააკაძის საუცხოვო საომარი გეგმა მიეღოთ ქართველ წარჩინებულებს—მაგრამ ჯანაშვილი აქაც ხელს აფარებს სააკაძის საომარ ნიქს, მიზეზად დამარცხებისა ასახელებს ქართველების ერთმანეთის გაუტანლობასა და ჯაშუშობას; აქა გულისხმობს სააკაძესაც, რომელმაც მთელი თავისი ძალ-ღონე და მკერ-მეტყველება დახარჯა, რომ როგორმე შეეთანხმებინა თავად-აზნაურობა.

მარაბდის ომში ქართველობა დამარცხდა და დაბნა: ზოგი ეახლა ყაენს, ზოგი მიუღდა გამაჰმადიანებულ სვიმონს, ზოგი შეიხიზნა თავის ხეობებში და მეზობელთა აწიოკებას უნდებოდა. ერთად ერთი სააკაძე და დათარეშობდა პარტიზანული რაზმებით და სიცოცხლეს უმწარებდა სპარსელებს. მთელ საქართველოში არავინ იყო იმ დროს ხელის შემბრუნებელი სპარსელთა, გარდა სააკაძისა. თვით

ძლიერი ზურაბ ერისთავი და მეფე თეიმურაზი მიუყრებულნი. იყვნენ; სააკაძე მარტო-მარტო ებრძოდა მტერს თავის მცირედი ძალით და როცა სპარსეთის ჯარი, ჩვეულებისამებრ, გავიდა საქართველოდან, ზურაბმაც და თეიმურაზმაც თავი წამოყვეს და სააკაძეს დაუწყეს დევნა. თეიმურაზმა მოკვლაც დაუპირა, რადგან ეჭვი ააღო, რომ სააკაძე იმერეთიდან აპირებდა ქართლის ტახტის მემკვიდრის გადმოყვანას. აი რაზედ შეიბნენ სააკაძე და თეიმურაზი.

ამ ბრძოლაში, ერთად-ერთ ბრძოლაში, საცა ქართველი ლაშქარი ებრძოდა ქართველსავე მოძმეებს—საკაძეს პირადი მონაწილეობა არ მიუღია და არც სურდა ეს ბრძოლა, მაგრამ იძულებული იყო თეიმურაზის მუხანათობით. მ. ჯანაშვილი კი ამ მძათა სისხლის ღვრასაც გადაჭრით სააკაძეს დააკისრებს. სააკაძე დამარცხდა და გაიქცა ოსმალეთს.

აი მოკლედ, გ. სააკაძის ამბავი, რომელიც ბ-ნმა ჯანაშვილმა სუბიექტიურ მოსაზრებათა ძალით ცალმხრივად გააშუქა, რომ სააკაძის მარტო უარყოფითი მხარენი დაენახებინა, მაშინ როდესაც მას ბევრი დადებითი მხარეცა ჰქონდა.

ეს არ არის „ყამთა აღმწერლობა, რომელიც ქეშმარიტების მეტყველება არს“, არამედ მართლაც „თვალხმა ვისთვისმე“ და მკითხველი საზოგადოება მეტის სიფრთხილით უნდა მოექცეს ასეთ ისტორიკოსებს, რომელნიც ვალდებულნი არიან მკითხველზედ უფრო მეტის სიფრთხილით ექცეოდნენ საისტორიო მასალას. თორემ გამოჩნდება კიდევ ახალი შინ ზრდილი ისტორიკოსი ვინმე და ახლა ჯანაშვილის ნაწერს გაიხდის მოწმად, რომ სააკაძე ჯაშუშში და მუხანათი იყო, თუნდაც ამაში ნამცეცი სიმართლედ არ მოიძებნებოდეს.

რ. გაბაშვილი.

შეცდომის გასწორება.

„კლდის“ 23 ნომერში, მეოთხე გვერდზე მე-8 სტრიქონში ზევიდან დაბეჭდილია „პირველ ნომერში“, უნდა იყოს „პირველ ნომერში“.

რედაქტორ გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.

✠ ✠ ✠ შოველდლიური საკოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი ✠ ✠ ✠

„ი მ ე რ ე თ ი“

ახალის რედაქციით და თანამშრომლებით.

მიიღება ხელის მოწერა 1914 წლისათვის. გაზეთის ფასი: ერთი წლით—7 მან. ნახევარი წლით 4 მან. ერთი თვით — 80 კ. ცალკე ნომერი ერთი შაური.

ადრეხი: Кутаисъ, редакція газ. „Имерети“.

ყოველკვირეული სამხატვრო-სალიტერატურო, სათეატრო და

საზოგადოებრივი შინაარსის სურათებიანი ჟურნალი

„თეატრი და ცხოვრება“

ჟურნალს საგანგებო თანამშრომელ-კორესპოდენტები ჰყავს რუსეთსა და საზღვარ-გარედ. ჟურნალში ითანამშრომლებენ ცნობილი მწიგნობარნი, მუსიკოსნი, დრამატურგნი, მგოსანნი, და მხატვარ-ხელოვანნი.

ჟურნალის ფასი: წლიურად 5 მ. ნახევარი წლით 3 მან. ცალკე ნომერი იორ შაური. ფულის გადახდა ნაწილ-ნაწილადაც შეიძლება.

ხელის მოწერა მიიღება ქართ. დრამატ. საზოგ. კანტორაში და იოსებ იმედაშვილთან („სორაბნის“ სტამბაში).

1894 წლიდან

1914 წლამდის

საუკეთესო დგინოდ ითვლება დგინოდ

საზოგადოება „კახეთი“-სა

ტელეფონი: № 73 და 3—51.

თბილისი: გოგოლის ქუჩა 63 და ერევნის მოედანი.

განყოფილებანი: ბაქოში, ასხაბადში, ტაშკენტში, მოსკოვში, ბათომში, რასტოვში და სხ.